

Undersøgelse af psykisk helbred og livskvalitet hos mennesker med sygdom, der er tilknyttet et jobcenter

Psykiatrifonden har i samarbejde med SIND - Landsforeningen for psykisk sundhed - foretaget en spørgeskemaundersøgelse af psykisk helbred og livskvalitet blandt sygemeldte danskere, der er tilknyttet et jobcenter.

Besvarelsene er indsamlet blandt 1.400 medlemmer af fagforeningerne FOA, 3F og Dansk Magisterforening. FOA og 3F er valgt, idet disse faggrupper ofte har fysisk krævende arbejde, der kan føre til sygdom og nedslidning før pensionsalderen. Dansk Magisterforening er valgt for at kunne sammenligne med en markant anderledes fag- og uddannelsesgruppe¹. Langt størstedelen af respondenterne er dog fra FOA og 3F, så undersøgelsen beskriver derfor primært denne målgruppe.

Undersøgelsens respondenter er ramt af sygdom og tilknyttet et jobcenter eller har været ramt af sygdom og tilknyttet et jobcenter inden for de seneste to år. Alle tal i dette notat omhandler personer, der har været tilknyttet et jobcenter i 6 måneder eller mere (ca. 1.000 personer)².

Baggrunden for at foretage undersøgelsen er, at flere nordiske registerundersøgelser har peget på, at en kombination af sygdom og en afklarings- og venteposition i beskæftigelsessystemet kan være belastende for det psykiske helbred³. Dog peger undersøgelsen ikke på, hvorfor dette er tilfældet, og indeværende undersøgelse har derfor som formål, både at undersøge hvorvidt og i hvilken grad kontakten med jobcenteret henholdsvis forbedrer eller belaster det psykiske helbred i en dansk kontekst, samt hvilke faktorer i afklaringsituationen der evt. påvirker det mentale helbred.

Kontakten med jobcenteret belaster livskvaliteten fremfor at forbedre den

Undersøgelsen viser, at kontakten med jobcenteret på flere områder belaster både de sygemeldtes livskvalitet samt deres psykiske helbred.

Til spørgsmålet: "Vurderer du, at din kontakt med jobcenteret belaster din livskvalitet?" svarer 67,9% i høj grad eller i nogen grad, mens 26,4% angiver at jobcenteret i lav grad eller slet ikke har belastet deres livskvalitet. Til spørgsmålet: "Vurderer du, at din kontakt med jobcenteret øger/forbedrer din livskvalitet?" svarer 15,4% i høj grad eller nogen grad, mens 73% svarer i lav grad eller slet ikke.

Belastningen af livskvalitet pga. jobcenteret er omtrent ens for alle fem regioner i Danmark, hvilket vidner om, at problematikken er landsdækkende. De interne forskelle regionerne imellem er ikke statistisk signifikante.

¹ Da der var meget få besvarelser fra Dansk Magisterforening, har vi ikke kunnet analysere specifikt på forskellen mellem henholdsvis FOA og 3F og Dansk Magisterforening.

² Dog er regressionsanalysen af, hvilken faktor der er mest markant ift. at have en sammenhæng med forværret livskvalitet pga. jobcenteret lavet på baggrund af det samlede datasæt - dvs. også respondenter, der har været sygemeldt i mindre end ½ år.

³ Øverland, S. et al. 2008: "Health status before, during and after disability pension award: the Hordaland Health Study (HUSK)" in *Occupational and Environmental Medicine*, Vol. 65, No. 11 (November 2008), pp 769-773); Laaksoonen, M. et al. 2012: "Trajectories of mental health before and after old-age and disability retirement: a register-based study on purchases of psychotropic drugs" in *Scandinavian journal of Work, Environment & Health*, Vol. 38, No.5, pp. 409-417.

(N=943)

	Region hovedstaden	Region Sjælland	Region Syddanmark	Region Midtjylland	Region Nordjylland
Oplever i høj eller nogen grad at jobcenteret har belastet deres livskvalitet	74,3%	66,2%	65,6%	64,9%	68,4%

En logistisk regressionsanalyse af data viser, at tid som sygemeldt i systemet er den største faktor for, at respondenterne finder, at kontakten med jobcenteret belaster deres livskvalitet i høj grad eller i nogen grad. Dvs. jo længere tid, vores respondenter har været syge og tilknyttet beskæftigelsessystemet, desto større sandsynlighed er der for, at de oplever at jobcenteret i høj grad eller i nogen grad belaster deres livskvalitet. Regressionsanalysen viser, at tid i systemet er en langt mere betydningsfuld faktor end både sygdomstype, alder, bopælsregion og uddannelsesniveau.

Konkrete belastninger af livskvalitet forårsaget af jobcenter:

De respondenter, der i høj grad, i nogen grad eller i lav grad har vurderet, at jobcenteret har belastet deres livskvalitet, er her blevet spurgt: "Hvilke belastninger oplevede du som følge af dit jobcenterforløb?"

De 15,3%, der slet ikke har oplevet belastninger af deres livskvalitet, er regnet med i den samlede opgørelse, så nedenstående procentinddelinger gælder for alle respondenter, og ikke kun de der angiver at have haft belastninger.

(N=938)

	Alle	Respondenter med fysisk sygdom	Respondenter med psykisk sygdom	Respondenter med fysisk og psykisk sygdom
Tanker om, at livet ikke er værd at leve	23,0%	19,3%	26,0%	28,5%
Tanker om selvmord	8,4%	7,2%	8,1%	12,3%
Jeg får sværere ved at glædes over gode stunder/min hverdag	34,3%	30,0%	34,8%	45,3%
Vrede og frustration	43,0%	43,5%	36,5%	53,1%
Tristhed	43,1%	39,5%	42,2%	53,6%
Følelse af håbløshed	53,9%	53,8%	50,0%	63,1%

Angst eller forværring af angst	27,0%	13,9%	40,2%	39,1%
Følelse af manglende frihed og manglende kontrol over mit eget liv	54,6%	52,7%	52,7%	65,9%
Følelse af manglende værdighed	45,8%	46,2%	42,9%	52,5%

Der var muligt at vælge flere svarmuligheder, derfor summerer procentangivelserne ikke til 100 %.

En stor del af respondenterne angiver at opleve markante psykiske belastninger pga. deres jobcenterforløb. Knap ¼ af respondenterne oplever tanker om at livet ikke er værd at leve som følge af deres jobcenterforløb, mens over 1/3 oplever, at de får sværere ved at glædes over gode stunder/deres hverdag. Derudover oplever 43% vrede, frustration og tristhed. 54%, således over halvdelen af respondenterne, oplever en følelse af håbløshed pga. deres jobcenterforløb og ca. samme andel oplever mens knap halvdelen oplever en følelse af manglende værdighed.

Dog virker respondenter, der er sygemeldt pga. psykiske lidelser, i særlig grad til at være psykisk belastet af deres sagsforløb i jobcenteret. F.eks. oplever 40,2% angst eller forværring af angst som følge af kontakten med jobcenteret. De største belastninger opleves af respondenter, der både kæmper med fysisk og psykisk sygdom på én gang. Her oplever f.eks. 28,5% tanker om, at livet ikke er værd af leve pga. deres jobcenterforløb, mens 12,3% har tanker om selvmord pga. deres jobcenterforløb.

Mulige årsager til de psykiske belastninger samt belastninger af livskvaliteten forårsaget af jobcenterforløbene

- Jo længere tid vores respondenter har været tilknyttet beskæftigelsessystemet som syg, desto højere er sandsynligheden for, at de i høj grad eller i nogen grad finder, at jobcenterkontakten belaster deres livskvalitet. Tid i beskæftigelsessystemet som sygemeldt er som faktor langt mere betydningsfuld for hvorvidt livskvaliteten belastes end f.eks. sygdomstype, uddannelsesniveau, alder og region.
- **59,2%** har svaret i høj grad eller i nogen grad til spørgsmålet: "Har du oplevet at føle ydmygelse eller manglende værdighed i forbindelse med dit sagsforløb på jobcentret?"
- **57,7%** har svaret i lav grad eller slet ikke til spørgsmålet: "Sørger jobcenteret for en sagsbehandling, hvor du føler dig i kontrol over dit eget liv og din fremtid?"

- **77,0%** har svaret i høj grad eller i nogen grad til spørgsmålet: ”Har du bekymringer om din økonomi - f.eks. om du på sigt kan blive i din bolig?”
- **63,4%** har svaret i høj grad eller i nogen grad til spørgsmålet: ”Oplever du, at dit sagsforløb er præget af uforudsigelighed? F.eks. at det er uforudsigeligt for dig, hvilke beslutninger der vil blive taget i din sag, og på hvilket grundlag beslutningerne bliver taget?”
- **48,1%** har svaret i høj eller nogen grad til spørgsmålet: ”Har jobcenteret har set bort fra udtalelser fra din læge, psykolog eller psykiater?”, mens **11,8%** angiver, at dette er sket i lav grad.
- **56,9%** har svaret meget enig eller enig til udsagnet: ”Jeg oplever et pres fra jobcenteret for at arbejde/ arbejde flere timer end jeg kan magte”.

Personerne i undersøgelsen belastes således af flere forskellige faktorer i sagsbehandlingen. På det personlige plan oplever størstedelen af respondenterne ydmygelse og manglende værdighed i deres sagsforløb og oplever desuden, at de ikke føler sig i kontrol over deres eget liv og fremtid.

Desuden oplever størstedelen, at deres livsfundament er forbundet med usikkerhed og bekymringer pga. både økonomi og et uigennemskueligt sagsforløb.

Sidst men ikke mindst oplever en stor del af respondenterne, at deres helbred tilsidesættes i sagsbehandlingen, dels fordi jobcenteret ser bort fra lægeudtalelser og dels fordi jobcenteret presser på, for at de sygemeldte skal arbejde mere end de kan magte.

Respondenterne presses således både ift. personlig værdighed og frihed, ift. grundlæggende livsfundament samt ift. at de oplever, at deres helbreds grænser ikke respekteres. Dertil kommer et tidsaspekt, der viser, at sandsynligheden for at livskvaliteten belastes af jobcenteret stiger desto længere tid, respondenterne har været i systemet. At være i systemet i længere tid er i sig selv således en belastende faktor.

Psykkiske belastninger ved møder/telefonmøder med jobcenteret

At jobcenteret og den enkeltes sagsforløb er en markant kilde til belastning understøttes desuden af, at over 70% af respondenterne har svaret i høj grad eller i nogen grad til spørgsmålet: ”Oplever du fysisk eller psykisk ubehag, når du skal til møde på jobcenteret eller have telefoniske møder med jobcenteret? F.eks. tristhed, anspændthed, ondt i maven eller nervøsitet.”

I nedstående tabel har respondenterne besvaret spørgsmålet: ”Når jeg har møder på jobcenteret, giver det fysiske og psykiske ubehag sig til udtryk ved”. Igen er de respondenter, der har svaret ”slet ikke” til om de oplever fysisk eller psykisk ubehag, ikke blevet stillet spørgsmålene i nedenstående tabel. De tæller dog stadig med i den samlede procentinddeling,

således at tabellen gælder for alle respondenter og ikke kun de, der har oplevet fysisk og psykisk ubehag inden møder.

(N=938)

	Alle	Fysisk sygdom	Psykisk sygdom	Fysisk og psykisk sygdom
Søvnbesvær op til møde	49,5%	37,7%	59,1%	65,4%
Angst eller forværring af angst	37,9%	22,0%	54,1%	50,8%
Tristhed	35,6%	29,8%	38,2%	46,9%
Ondt i maven	30,4%	25,1%	34,8%	37,4%
Hovedpine	22,3%	17,9%	23,3%	30,7%
Nervøsitet	55,5%	46,5%	65,5%	62,6%
Kvalme	16,7%	10,3%	20,6%	26,8%
Nedsat appetit	14,0%	9,6%	15,9%	22,4%
Følelse af stres og pres	67,3%	56,5%	78,4%	78,8%
Koncentrationsbesvær	41,5%	28,7%	53,4%	55,3%
Andet	5,4%	4,9%	4,7%	8,4%
Ved ikke	1,4%	2,0%	1,4%	0 %

Der var muligt at vælge flere svarmuligheder, derfor summerer procentangivelserne ikke til 100%.

67,3% af respondenterne oplever en følelse af stres og pres, 55,5% oplever nervøsitet, mens knap halvdelen (49,5%) oplever søvnbesvær op til møder med jobcenteret. Knap 40% oplever angst eller forværring af angst.

Ligesom ved de generelle belastninger pga. jobcenterforløbene, rammer det fysiske og psykiske ubehag op til møder i særlig høj grad respondenter med en psykisk lidelse. Af disse oplever f.eks. knap 80% en følelse af stres, knap 60% oplever søvnbesvær op til møde, mens ca. 54% oplever angst eller forværring af angst op til møder med jobcenteret.

Fordeling af sygdomstype blandt respondenterne: "Tænk tilbage til begyndelsen af dit sygdomsforløb. Var den sygdom du blev diagnosticeret med primært fysisk eller psykisk?"

Fysisk sygdom	Psykisk sygdom	Fysisk og psykisk sygdom
47,6%	31,6%	19,1%

Tilfredshed med sagsbehandlere

Respondenterne, der for nuværende er tilknyttet beskæftigelsessystemet, er blevet spurgt til tilfredshed med deres nuværende sagsbehandler.

”Tænk på din nuværende sagsbehandler på jobcenteret. Er hun/han en god hjælp og støtte for dig? F.eks. at du føler, sagsbehandleren lytter til dig og har øje for dine behov”

(N=683)

I høj grad	I nogen grad	I lav grad	Slet ikke	Ved ikke
23,7%	34,6%	18,6%	15,8%	7,3%

”Tænk på din nuværende sagsbehandler. Er hun/han fagligt kompetent? F.eks. at hun/han er godt inde i love og paragraffer og giver dig en god rådgivning om, hvilke muligheder du har”

(N=683)

I høj grad	I nogen grad	I lav grad	Slet ikke	Ved ikke
21,1%	28,6%	19,6%	13,0%	17,7%

Knap 60% af respondenterne oplever i høj grad eller i nogen grad sagsbehandleren som en god støtte, mens halvdelen i høj grad eller i nogen grad oplever sagsbehandleren som fagligt kompetent. Dog er et stort mindretal på ca. 1/3 af respondenterne i lav grad eller slet ikke tilfredse med sagsbehandlerens hjælp og støtte eller vedkommendes faglige kompetencer.

Som det blev vist på s. 1, er fordelingen af respondenter, der oplever at deres livskvalitet bliver belastet af jobcenteret, fordelt nogenlunde ligeligt på de forskellige regioner. Derudover er utilfredsheden med sagsbehandlerne ikke lige så stor, som en god del af de psykiske belastninger og belastningerne af livskvaliteten, som respondenterne oplever. Der er derfor grund til at formode, at belastningerne respondenterne beskriver, ikke primært har deres rod hos det konkrete forhold til sagsbehandleren eller den konkrete kommune, men derimod skyldes en mere overordnet lovgivningsbestemt struktur på det system, respondenterne er en del af.

Aktiviteter igangsat af jobcenter forværrer helbred i højere grad end de forbedrer

Respondenterne er ikke kun belastet af sagsforløb og møder på jobcenteret, men også af de aktiviteter jobcenteret igangsætter.

Respondenterne er blevet spurgt til, om de oplever, at de aktiviteter jobcenteret har sat i gang, har henholdsvis forbedret eller forværret deres helbred. Her svarer 49,7% i høj grad eller nogen grad på spørgsmålet: ”Har jobcenteret sat aktiviteter i gang der forværrede dit helbred?” mens 42,4% svarer i høj grad eller nogen grad til spørgsmålet: ”Har jobcenteret sat aktiviteter i gang, der har forbedret dit helbred?”. Forskellen mellem disse to tal er ikke statistisk signifikant.

Nedenstående tabel viser andelen, der har angivet, at konkrete aktiviteter i høj grad eller nogen grad har forbedret deres helbred, og i høj grad eller nogen grad har forværret deres helbred.

De blev stillet spørgsmålet: ”Er dit helbred blevet forbedret/forværret af nogen af de følgende aktiviteter?”

Tabellen viser procentfordelingen ift. det samlede antal respondenter, således at det f.eks. er 7,7% af alle respondenter, der oplever, at deres helbred er blevet forbedret af møder eller opfølgningssamtaler på jobcenteret.

	Forbedret	Forværret
Møder eller opfølgningssamtaler på jobcenteret	7,7%	33,6%
Udredning eller forløb ved læge/psykolog valgt af jobcenter eller anden aktør	10,1%	10,3%
Møder eller opfølgningssamtaler hos anden aktør	4,5%	9,5%
Virksomhedspraktik eller arbejdsprøvning	13,2%	27,6%
Mentorstøtte	5,4%	2,0%
Sundhedstilbud fra jobcenter eller anden aktør (f.eks. træning, fysioterapi, kostvejledning)	14,1%	9,8%
Kurser eller uddannelse sat i gang af jobcenter	3,3%	5,4%

Der var muligt at vælge flere svarmuligheder, derfor summerer procentangivelserne ikke til 100 %.

For størstedelen af aktiviteterne igangsat af jobcenteret angiver respondenterne, at de i større grad har forværret respondenternes helbred, end de har forbedret det. Dog er det kun forskellen på, om møder eller opfølgningssamtaler på jobcenteret har forbedret eller forværret helbredet, samt om virksomhedspraktik eller arbejdsprøvning har forbedret eller forværret helbredet, hvor der er en statistisk signifikant forskel på de to procentandele.

Mens 7,7% oplever at møder eller opfølgningssamtaler på jobcenteret har forbedret deres helbred, angiver hele 33,6% at deres helbred er blevet forværret af samme aktivitet. Ligeledes angiver 13,2% at virksomhedspraktik og arbejdsprøvning har forbedret deres helbred, mens 27,6% angiver at de samme aktiviteter har forværret helbredet.

Om undersøgelsen

Undersøgelsens spørgeskema er besvaret af medlemmer af 3F, FOA og Dansk Magisterforening. 3F og FOA er valgt, fordi personer med erhvervsfaglige uddannelser ofte udfører fysisk krævende arbejde, der kan føre til nedslidning og derved nedsat arbejdsevne før pensionsalderen. For at kunne sammenligne resultaterne med en markant anden uddannelsesgruppe, er Dansk Magisterforenings medlemmer ligeledes blevet inkluderet i undersøgelsen. Dog er langt størstedelen af respondenterne medlem af 3F eller FOA, og undersøgelsen beskriver derfor primært denne målgruppe.

Vi kan gennem statistisk analyse af resultaterne konkludere, at baggrundsvariable som køn, alder og bopælsregion har ikke betydning for undersøgelsens konklusioner. Det vil sige, at respondenternes svar er uafhængige af deres køn, alder og bopælsregion.

Da undersøgelsen kun er foretaget blandt medlemmer af de tre udvalgte fagforeninger omfatter undersøgelsen ikke f.eks. de svageste sygemeldte kontanthjælpsmodtagere uden kontakt til arbejdsmarkedet, da de sjældent er medlemmer af en fagforening. Undersøgelsens resultater giver således sandsynligvis et konservativt estimat af problemets omfang.

Undersøgelses baggrundsvariable (bilag)

Uddannelse

N=942

Grundskole	Erhvervsfaglig uddannelse	Gymnasial uddannelse	Kort videregående uddannelse	Mellemlang videregående uddannelse	Lang videregående uddannelse
14,7%	51,1%	4,9%	9,0%	12,7%	4,7%

Region

N=943

Region Hovedstaden	Region Sjælland	Region Syddanmark	Region Midtjylland	Region Nordjylland
21,9%	13,8%	23,4%	24,5%	16,4%

Alder

N=944

21-45 år	46-55 år	56-67 år
27,1%	36,0%	37,0%

Køn

N=944

Mænd	Kvinder
25,1%	74,3%